

ინგა მილორაძე (საქართველო)

ლიბერალიზმის ქართული ველი

ლიბერალიზმი, როგორც სააზროვნო სისტემის მთავარი საფუძველი და ქვა-კუთხედი, მრავალი ქვეყნისა და კულტურისათვის გამხდარა უაღრესად აქტუალური. მეტიც, ალბათ არ არსებობს ისეთი კულტურა, რომელსაც ამა თუ იმ ფორმით თავისი დამოკიდებულება არ გამოუხატავს ლიბერალიზმის სააზროვნო ტენდეციებისადმი და სწორედ ამ ტენდენციათა მიღება ან უარყოფა ხდება უპირატესად მოცემული კულტურის შინაარსისა და ფორმის განმსაზღვრელი. ლიბერალიზმმა თავისი კვალი დაამჩნია ქართულ საზოგადოებრივ აზროვნებას, შესაბამისად, როგორც ამ აზროვნების განუყოფელ და უმთავრეს ნაწილს, იდეების ყველაზე ზუსტ შემოქმედებით ამრეკლავსა და გამომსახველს – ლიტერატურას, მწერლობას. ლიბერალური იდეები ქმნიან სააზროვნო ველს, რომელშიც განფენილია ადამიანის სულიერი ინტესივობის თითქმის ყველა შესაძლო შედეგი და იქმნება საფუძველი აზროვნების შემდგომი განვითარებისათვის. ლიბერალიზმის ქართულ ველს, თუ შეიძლება ასე ვუწოდოთ იმ ეპოქის ანუ იმ დროსივრცულ სემანტიკაზე დამაგრებულ იმ სულიერ პლანს, რომელსაც სწორედ ამ დროსივრცული საყრდენის ნიშებიც აქვს და ზოგადასაკაცობრიო და ტრანსსივრცული არსიც, მრავალი თავისებურება და სირთულე გააჩნია. სწორედ ამ თვალსაზრისითაა საინტერესო იგი – ლიბერალიზმის ქართული ველი, როგორც, თუ მიგელ დე უნამუნოს ინტრაისტორიის ცნებას ჩვენს სინამდვილეს მოვარგებთ, ქართული ინტრაისტორიის ნაწილი – გარკვეულ ეტაპზე მასში მიმდინარე მატერიალური და სულიერი პროცესების სანყისი იმპულსიც და შედეგიც. სწორედ ამ თვალსაზრისითაა განსაკუთრებით საინტერესო შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის საგამომცემლო პროგრამის – „ქართული მწერლობა: პერიოდები და მიმართულებები“ – ფარგლებში გამოცემული უაღრესად მნიშველოვანი წიგნი, ფუნდამენტური კოლექტიური ნაშრომი „ლიბერალიზმის ეპოქა ქართულ ლიტერატურაში“.

ამ ნაშრომს რამდენიმე ძალიან საინტერესო ავტორი ჰყავს და იმთავითვე უნდა აღინიშნოს, რომ ყოველ მათგანს აქვს თავისი ზუსტად განსაზღვრული ამოცანა და საკვლევი სფერო, მიმართულება და კონცეფცია (კი, მკვეთრად იგრძობა თითოეული მკვლევრის განსაკუთრებული ხედვა, მიდგომა და ინდივიდუალობა, მაგრამ საბოლოოდ ეს ყველაფერი შინაგანი ლოგიკით, ფარული აზრობრივი ბმულებით მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს და ვიღებთ ძალიან შეკრულ, მწყობრ, ერთ მყარ ხერხემალზე ამოზრდილ და კარგად გამართულ მეცნიერულ ნაშრომს, რომელიც მართლაც სრულყოფილად წარმოგვიდგეს ლიბერალიზმის არსსა და მის სპეციფიკას ქართულ სინამდვილეში.

ამ წიგნს ნათელი ამოცანა აქვს – მან უნდა გამოკვეთოს, თუ თანამედროვე ქართველი მკვლევრებისა და მკითხველების წინაშე ლიბერალიზმის ეპოქის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლები, მნიშვნელობა და მისი არსებობის შედეგები. ამის შესახებ შესავალ წერილში „ლიბერალიზმის ეპოქა და მისი მიშველობა ჩვენი

თაამედროვეობისათვის“ ამ ძალიან აქტუალური პროექტის ხელმძღვანელი და სულისჩამდგმელი ზაზა აბზიანიძე: „აუცილებლად უნდა ითქვას ორიოდ სიტყვა აქ წარმოდგენილი სტატიების დომინანტურ იმპულსზე: იმაზე, თუ რას ნიშნავს „ლიბერალიზმის ეპოქა“ ქართული მწერლობის დღევანდელ მკვლევართათვის; როგორი თვისობრივი ცვლილებების ინსპირატორები იყვნენ ლიბერალიზმის აპოლოგეტები თანამედროვე მენტალობაში და როგორ მარადიულ გაკვეთილად აღიქმება მათი მოქალაქეობრივი გამბედაობა დღევანდელ ქართულ საზოგადოებაში ნეოკონსერვატულ და ნეოლიბერალურ იდეოლოგიებს შორის მიმდინარე მძაფრი დაპირისპირების ფონზე.“

საინტერესოა ის დროული ჩარჩო, რომელიც მოინიშნა ამ წიგნში ლიბერალიზმის დასაწყისისა და დასასრულის თვალსაზრისით. შესაძლოა, ეს ჩარჩო პირობითია, მაგრამ შინაგან ლოგიკას ნამდვილად არაა მოკლებული: მართლაც, ლიბერალიზმის სიმბოლურ ათვლის წერტილად ყველაზე უკეთესი სწორედ „მგზავრის წერილების“ დაბადების თარიღის მიღებაა, მაგრამ თუ ამ კონტექსტში დასასრულად ილიას მკვლევლობის თარიღი (1907 წელი) უნდა გვეგულისხმა, მაგრამ ნაშრომში მოცემული ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გამოკვლევა, რომელიც ოთარ ჯანელიძემ მდიდარ ფსიქოლოგიურ მასალაზე დაყრდნობით შექმნა, ნათლად გვიჩვენებს, „რომ 1907 წელს ქართული ლიბერალიზმის „მამის“ მკვლევლობა ჯერ კიდევ არ ნიშანავდა ლიბერალური იდეალის საბოლოო მარცხს და ლიბერალურმა ახალთაობამ, მეტ-ნაკლები წარმატებით, შესძლო თავისი იდეოლოგიის ქადაგება საზოგადოებრივ და ლიტერატურულ ასპარეზზე საქართველოს ოკუპაციამდე საბჭოთა რუსეთის მიერ 1921 წელს.“

ოთარ ჯანელიძე ამ წიგნის ერთ-ერთი გამორჩეული და საინტერესო ავტორია. მის მიერ წარმოდგენილი მონაკვეთები მთელი ნაშრომს საძირკვლად ედება და მრავალ საკითხს ჰფენს ნათელს, როგორც ქრონოლოგიური, ისე იდეურ-კონცეფტუალური თვალსაზრისით. ზაზა აბზიანიძის შესავლის შემდეგ წიგნში წარმოდგენილია თამაზ ვასაძის ძალიან მნიშვნელოვანი წერილი „ლიბერალიზმის ძირითადი პრინციპები“, რომელშიც ძალიან მოქნილად, ზუსტად და დანურულადაა გადმოცემული ლიბერალიზმის ზოგადი უნივერსალური ამოსავალი დებულებები, რომლებიც ასევე საფუძვლად დაედო ქართულ ლიბერალიზმს, რომელიც ამ საყოველთაო საწყისი იდეის გარშემო ამოიზარდა, გაიშალა, შემოიკრიბა და თავისებური ორიგინალური ფორმაც მიიღო. სწორედ თამაზ ვასაძის ამ საყრდენ თეორიულ წერილს მოსდევს ოთარ ჯანელიძის პირველი ნაშრომი „XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ისტორიული და სოციალური სინამდვილე“. ეს სივრცული და აზრობრივი ჩარჩო, რომელიც იმთავითვე მოინიშნა, ამ წიგნს განსაკუთრებულ შინაგან მთლიანობას ანიჭებს. ოთარ ჯანელიძის შემდეგი წერილებიც – „ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ძირითადი მიმდინარეობანი XIX საუკუნის მეორე ნახევრში“; „ქართველი სტუდენტი-ახალგაზრდობა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ასპარეზზე“ და „XIX საუკუნის 80-90-იანი წლების ქართველ მოღვაწეთა მსოფლმხედველობის საკითხისათვის“ – სრულად და ამომწურავად წარმოაჩენს ქართულ საზოგადოებაში მიმდინარე სულიერი პროცესების ობიექტურ, ისტორიულ, ემპირიულ საფუძვლებს და გასაგებს ხდის ამ პროცესის თვითმყოფადობის მიზეზს. საზოგადოებაში ლიბერალური იდეების აკუმულირება სხვადასხვა სეგმენტსა და დონეზე ხდება. საგულისხმოა, რომ ამ

ნიგნმა წარმოადგინა ლიბერალიზმის ველი არა მხოლოდ ჰორიზონტალურად განფენილი, არამედ განივ ჭრილში და მრავალმხრივ – ამისი დასტურია ქეთევან ნინიძის ორი წერილიც – „ქალთა ლიტერატურული საქმიანობა საქართველოში XIX (საუკუნის მეორე ნახევრი)“ და „ქალთა საკითხის“ რეფლექსია ქართულ პრესაში“. სამყარო, რომელიც ცდილობს განაგრძოს წინარე განვითარების ხაზიც და დაიწყოს ლიბერალური შეხედულებების მიხედვით ახალი არსებობა, ბუნებრივად და გარდაუვალად მიადგება ქალთა საკითხს, როგორც ლიბერალიზმის შიდასივრცის ერთ-ერთ საყრდენს. თავისუფლებისა და თანასწორობის იდეის ყველაზე სახიერ და აშკარა გამოვლინებას. ქეთევან ნინიძის ეს წერილები ქმნის მთლიან სურათს, რომელიც საერთო კონტექსტსაც შეესაბამება და დამოუკიდებელი მნიშვნელობაც აქვს.

ნიგნის „ლიბერალიზმის ეპოქა ქართულ ლიტერატურაში“ ერთ-ერთი ღირსება ის არის, რომ ლიბერალიზმი, როგორც საზოგადოებრივი თუ მხატვრული აზროვნების ქვაკუთხედი წარმდგენილია ფართო ისტორიულ, კულტურულ, დროულ და სივრცულ კონტექსტში. სწორედამ თვალსაზრისითაა მნიშვნელოვანი ქეთევან ელაშვილის ნაშრომი „ლიბერალიზმის ეპოქის სიმბოლური პიროვნებანი“, რომელიც შემდეგი ქვეთავებისგან შედგება: „ჯუზეპე გარიბალდი“, „ჯუზეპე მაძინი“, „ლაიოპო კოშუტი“, „ხოსე მარტი“, „რუსული აქცენტები“, „ზნეობრივი დისკურსი“. პორტრეტები იმ ადამიანებისა, რომლებიც ავტორმა სიმბოლურ პიროვნებებად განიხილა, ქმნის გარე ველს, ერთგვარ მოზაიკურ ფონს, რომელზეც უკვე სრულყოფილად გამოიკვეთა უშუალოდ ქართული ლიბერალიზმის გამკვრივებული ველი. ამ მხრივ, როგორც ერთ-ერთი ინფორმაციული საყრდენი, საინტერესოა ქვეთავი „რუსული აქცენტები“, რომელშიც თავმოყრილია ის რუსული წყაროები და ფესვები, რომლისგანაც დავალებულია ქართული ლიბერალიზმი. ამ მონაკვეთის ბოლო ქვეთავი კი უკვე ლიბერალიზმის ჭრილში წარმოგვიდგენს უშუალოდ მხატვრული ტექსტების ზნეობრივ დისკურსს, თანაც ისეთი ტექსტებისა, როგორებიცაა „სარჩობელაზედ“ და „ემშაკის ქვა“.

ნებისმიერი იდეა, აზრი, რომელიც საზოგადოებრივი აზროვნებისთვის აქტუალური ხდება გავითრების ამათუიმ ეტაპზე, სრულყოფილად და ყველაზე ძლიერად, ხელშესახებად და ნათლად შესაგრძობად ტექსტის მხატვრულ სივრცესა და დროში გამოისახება. ლიბერალიზმის არსის შესაცნობად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ტექსტის შეცნობასა და გაანალიზებას მის კონტექსტში. მაია ჯალიაშვილის წერილი „პიროვნული თავისუფლება და პასუხისმგებლობა ქართულ პროზაში“ წარმოადგენს ალექსადრე ყაზბეგის მხატვრულ სამყაროში ლიბერალიზმის უმთავრესი ღირებულებების – პიროვნული თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის მხატვრულ სტრუქტურაში გამოსახვის, ხასიათების სისტემასა და იდეურ ფორმულებში ხორცშესხმის სრულ ანალიზს. ასევე უმნიშვნელოვანეს საკითხს – მორალურ მართლმსაჯულებას ეხება მაია ჯალიაშვილისვე წერილი „პიროვნება და მორალური მართლმსაჯულების ფენომენი“. „ხევისბერი გოჩას“ მხატვრული სამყაროს ანალიზის საფუძველზე იკვეთება ლიბერალური აზროვნების ველში მოქცეული პიროვნების მნიშვნელობა შემოქმედისათვის და მისი მნიშვნელობის კიდევ უფრო მაღალ საფეხურზე გააზრების შედეგი, როცა ეს პიროვნება მორალური პასუხისმგებლობის წინაშე დგება. თამაზ ვასაძის წერილი „თავისუფალი პიროვნების სახე ქართულ ეპიკურ პოეზიაში“, რომელიც ვაჟა-ფშაველას პოემებს იმავე კონტექსტში წარმოადგენს, კრავს ერთგვარ რკალს და პიროვნული

თავისუფლების საყრდენ პარადიგმის მთლიანობაში და რელიეფურად გამოიკვეთა-გააზრებას უწყობს ხელს.

ვფიქრობ, რომ ზოგადად ლიტერატურული პორტრეტის ჟანრი ერთ-ერთი ტევადი და მოქნილი იმისათვის, რომ გამოიკვეთოს შემოქმედის სახე, მისი ტექსტების ზოგადი მიზანდასახულობაც და კონკრეტულ სააზროვნო ტენდენციებთან მიმართებაც. ამ თვალსაზრისით მართლაც სანიმუშოა ზაზა აბზიანიძის ლიტერატურული პორტრეტები, რომლებიც გაერთიანდა სათაურით „ლიბერალიზმის ეპოქის პირმშონი“ და სრულად და ნათლად გამოიკვეთა ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ნიკო ნიკოლაძის, ვაჟა-ფშაველას, ალექსანდრე ყაზბეგის სახეები ქართული ლიბერალიზმის მრავალპლანიან სივრცეში, მათი ადგილი ლიბერალიზმის მრავალსახოვან მხატვრულ ველში.

იმისათვის, რომ ყველა რკალი შეიკრას და ბუნებრივად დასრულდეს აზრის მდინარება, იმისათვის, რომ თუნდაც მეცნიერული ნაშრომი გახდეს ისეთივე სრულყოფილი, როგორც მხატვრული ტილო, საჭიროა ბოლო შტრიხი, ბოლო მძლავრი მონასმი და ეს შედარებაც დასაშვებია, როცა მეცნიერთა ნაღვანში მოაზროვნის და ანალიტიკოსის ცივ გონებას ჭეშმარიტი მხატვრის ემოცია და ექსპრესია ერწყმის და ეს მათ ნააზრევში სტრიქონებს შუა გამოსჭვივის. სწორედ ასეთი კარგად გააზრებული შტრიხია ამ წიგნის ბოლო მონაკვეთში შეტანილი ხუთი ტექსტი. „ლიბერალიზმის ეპოქის ტექსტების“ ქუდქვეშ წარმოდგენილია ილია ჭავჭავაძის „წოდებათა თანასწორობა“ და „სამართალი და ზღვევა“, ნიკო ნიკოლაძის „ეკლესია და სახელმწიფო“, ვაჟა-ფშაველას „რა არის თავისუფლება?“ და მიხეილ ჯავახიშვილის „შვიდი თავისუფლება“. ეს ტექსტები შლიან დროსა და სივრცის ზღვარს და თანამედროვე მკვლევრებისა და დიდ ქართველ მოაზროვნეთა ფიქრი ერთ ველში იკვეთება, ერთიანდება და მთელი სისავსით წარმოაჩენს ამ მომავლისათვის ასე საჭირო წიგნის პათოსს, მიზანდასახულობას, სიღრმესა და რაც ყველაზე მნიშველოვანია – დროში გახსნილობას, რაც გულისხმობს ამ ტექსტებისა და მათი შეფასების დიალექტურობას, კვლავდაკვლავ ახლებურად გააზრების შესაძლებლობას, ანუ მათ მარადიულ სიცოცხლეს.

**Inga Milorava
(Georgia)**

The field of Georgian Liberalism

Summary

Key words: epoch of liberalism, XIX century, Georgian context.

Liberalism, as the foundation and cornerstone of the system of thought and culture of the country has become highly topical. Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature has an especially interesting publishing program – “Georgian Literature: Periods and directions”- within the framework of this program was published a very important book, fundamental collective work “Liberal Literature of the Era”. There are very interesting authors and it should be noted from the outset that each has its own well-defined task and research in the field as well as the direction and the concept.